

**TANZİMAT DÖNEMİNE KARŞI BİR SUİKAST TEŞEBBÜSÜ:
KULELİ VAK'ASI**

*AN ASSASSINATION ATTEMPT AGAINST TANZİMAT ERA: KULELİ
INCIDENT*

Cem DÜZEN¹

*Geliş Tarihi: 28.05.2016
(Received)*

*Kabul Tarihi: 21.03.2017
(Accepted)*

ÖZ: Sultan Abdülmecid'in saltanatının son dönemlerinde Eylül 1859 tarihinde Tatar Hasan Paşa'nın ihbarı ile başkent İstanbul'da mevcut Sultan ve yönetime karşı silahlı eylem hazırlığında olan bir cemiyet ortaya çıkarıldı. Muhalif oluşum ifşa edildiği andan itibaren dönemin yerli ve yabancı gazeteleri yaşanan hadiseyi yakinen takip etmişlerdi. Nitekim tutukluların halka kapalı mahkeme edilmesi nedeniyle Osmanlı kamuoyu olay hakkındaki bilgileri basın üzerinden elde etmişti. Padişaha karşı bir suikast tertiplenerek yönetimi değiştirme amacı güden cemiyet, Süleymaniyeli Şeyh Ahmet adında bir medrese hocası tarafından Nisan-Mayıs 1859 tarihinde vücuda getirilmeye başlandı. Kısa süre içinde cemiyet, Müşir Hüseyin Daim Paşa, Caferdem Paşa, Binbaşı Rasim Bey, Şeyh Feyzullah, Şeyh İsmail, Tophane müftüsü Bekir Efendi gibi ulemeden hocalar ve askeriye subay ile Paşaların katılımı ile genişledi. Muhalif cemiyete göre Sultan Abdülmecid ortadan kaldırıldığı takdirde onun bünyesine gelişme fırsatı bulan ıslahat hareketleri yok olacak, Şeyh Ahmet'in değişimiyle "Tanzimat'ın def'i" sağlanmış olacaktır. Sanıklar Kuleli kışlasında görülen mahkemelerinin neticesinde idam, sürgün, kalebentlik gibi muhtelif cezalar aldılar. Sultan Abdülmecid'in idam cezalarını ömür boyu hapis cezasına dönüştürmesiyle de amacı suikast olan bu siyasi vak'a kansız şekilde kapandı. Başarısızlıkla sonuçlanan bir suikast teşebbüsü olan Kuleli Vak'ası, padişaha karşı -Osmanlı tarihindeki diğer isyan teşebbüslerinin aksine- kitlesel bir isyan karakteri taşımamakla birlikte Tanzimat devrinin siyasi konjonktürü bağlamında modern anlamdaki darbe girişiminin bir prototipi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu muhalif cemiyet kendinden sonraki muhalif hareketlere bir meşruiyet kaynağı olarak modern dönem Osmanlı siyasetinde evvela Genç Osmanlılar hareketi daha sonra ise Jöntürk oluşumu meşruiyetini 1859 yılındaki bu hadisede arayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kuleli, Abdülmecid, Tanzimat, Şeyh Ahmet, Suikast, Muhalefet

¹ Trakya Üniversitesi, Tarih Bölümü Doktora Öğrencisi, cemduzen@hotmail.com

ABSTRACT: In the last periods of the reign of Sultan Abdülmecid in September 1859, with the denunciation of Tatar Hasan Pasha a secret society in preparation of armed action against the Sultan and the administration was uncovered in Istanbul. The moment this anti-Sultan society was disclosed, both the national and the foreign press followed the event closely. Since the detainees were judged in the court closed to the public, the Ottomans learned about the event through the media. The society which was aiming to change the administration by plotting an assassination to the Sultan began to be brought into being in April-May 1859 by a madrasah teacher called Sheikh Ahmet from Süleymaniye. In a short time, the society expanded with the participation of Pasha and officers from the military and the Ulama members such as Muşir Huseyin daim Pasha, Caferdem Pasha, Major Rasim Bey, Sheikh Feyzullah, Sheikh Ismail and teh Mufti of Tophane Bekir Efendi. According to this society, if the Sultan was removed from the power, the reform movements that had the opportunity to progress under the protection of the Sultan would come to an end; that is, as Sheikh Ahmet put it with his own words ‘the expulsion of the Reform movement would be accomplished. As a result of the trials held in Kuleli military post, suspects received various punishments such as execution, exile and confinement in a fortress. Since Sultan Abdülmecid converted the death penalties into life imprisonment sentences, this political incident whose aim was assassination ended without any bloodshed. Unlike other uprising attempts against the Sultan throughout the history of Ottoman Empire, Kuleli incidence, which was a failed assassination attempt, doesn’t have the characteristics of a mass uprising and in the political conjuncture context of the Tanzimat(reform) era, this incident emerges as the prototype of a coup attempt in the modern sense. Indeed, this opposing(opponent/anti) society became a source of legitimacy for the succeeding opposing acts, and in the modern era ottoman politics firstly the Young Ottomans act and then the Young Turk formation would base their arguments of legitimacy on this event in 1859.

Keywords:Kuleli, Abdülmecid, Tanzimat, Sheikh Ahmet, Assassination, Opposition

GİRİŞ

1859 yılının Eylül ayı ortalarında İstanbul' da olağan dışı bir hareketlilik kendini gösterdi. Mirliva Hasan Paşa'nın,² dönemin Mehmet Emin Ali Paşa hükümetine, padişah aleyhinde bir muhalefet örgütünün vücuda geldiği ihbarını yapması sonucu, Bayezid Medresesi müderrislerinden Şeyh Ahmet ile beraber çeşitli askerî rütbeden subaylar, esnaf, medrese öğrencisi ve ulemeden hocalar, Kılıç Ali Paşa Camii' nde bir toplantı esnasında tutuklanarak Kuleli kışlasında

² Hasan Paşa (Tatar) Topçu beylerinden olup mirliva ve Karadeniz boğazı muhafızı oldu. Safer 1276' da Çerkes Hüseyin Paşa' nın hainliğini haber vermesinden dolayı ferik olduysa da az müddette kendisi de gözden düştü. Emekli olarak 1298' de vefat eyledi. Mehmet Süreyya, Sicill-i Osmani, C 2, İstanbul 1996, s. 645.

hapsolundular. Meydana gelen bu hadise tarihe Kuleli Vak'ası olarak geçmiştir.³ Kuleli Vak'ası denildiği vakit akıllara Kuleli kışlasında meydana gelen bir hadise tezahür edebilir. Fakat orada bir olay meydana gelmiş değildir. Klasik görüşe göre muhalif cemiyet icraata geçmeden yakalanarak, Kuleli kışlasına götürülüp, orada muhakeme edildiklerinden dolayı bu isim ile anıldığı bilinmektedir.⁴ Sanıkların Kuleli kışlasında yapılan yargılamaların ardından, 1276 Rebiülevvel'inde hükümet tarafından sanıkların çarptırıldığı cezalar ilan edildi. Muhalif cemiyetin baş aktörlerinden Şeyh Ahmet, Hüseyin Daim Paşa, Cafer Dem Paşa, Arif Bey ve Rasim Beyler idam cezasına mahkum edildi, fakat daha sonradan bu cezalar müebbet kalebentliğe çevrildi. Cemiyetin diğer üyeleri ise muhtelif cezalara çarptırıldılar. Yalnız Cafer Dem Paşa Seraskerlik binasından istintak için Kuleli kışlasına götürülürken kendisini denize atarak boğulmuştur. Kuleli mahkumları daha sonra ise Abdülaziz' in tahta gelmesi ile (1861) affedilmiştir.⁵

Kuleli hadisesi tezahür ettiği dönemde Osmanlı yönetimi, muhalifleri ve sebep oldukları olayı bir müddet gözlerden uzak tutulmaya çalışılmıştır. Hükümetin tüm gizlilik faaliyetlerine rağmen Vak'a hakkındaki ilk haberler, "Times" ve "Journal de Constantinople" adlı gazetelerin (19.09.1859)-(21.09.1859) tarihli sayılarında çıktı. Gazetelerin verdiği bilgiler abartılı olmakla birlikte, hadiseyi tam olarak aydınlatıcı mahiyette de değildi. Olaya karışan kişi sayısı iki yüz olarak belirtilmekte ve cemiyet mensuplarının yönetim ile problemlili olduğu söylenmekteydi.⁶ Avrupalı basının meydana gelen hadise ile ilgili dezenformasyon içeren bilgiler vermesi Osmanlı yönetimini de harekete geçirdi. Osmanlı hükümeti olayın kontrol altında olduğunu ifade etmek ve toplumu kendince yönlendirme adına basını kullanacaktı.

1.Vakanın Kamuoyuna Yansıtılması

Kuleli Vak'ası üzerindeki gizlilik perdesinden dolayı İstanbul halkı, olayın gerek kendisi ve gerek içeriği ile ilgili tam anlamıyla bilgi sahibi değildi. Avrupalı basının olay ile alakalı bilgiler vermeye başlaması üzerine Osmanlı hükümeti kamuoyunu bir nevi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme adına çeşitli adımlar atmıştı. Vak'a üzerine Times ve Journal de Constantinople gibi gazetelerin haber yapmasının hemen ardından 24 Safer 1276 (22.09.1859) tarihli Ceride-i

³ Bahse konu olan makale "Kuleli Vakası" inceleyen basılmamış bir Yüksek Lisans tezinden derlenmiştir. Tez için bkz. Cem Düzen, *Kuleli Vak'ası*, TÜ. SBE, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Edirne 2015.

⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzanlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C, 4, İstanbul 1974, s. 188

⁵ *Tercuman-ı Ahval*, No:79, 10. Rebiülevvel. 1278, s.1

⁶ Florian Riedler, *Osmanlı İmparatorluğu' unda Muhalefet ve Meşruiyet*, İstanbul 2012, s. 33.

Havadis adlı gazeteye hükümet tarafından olay ile alakalı kısmi malumat verilmişti.⁷ Gazetede haber metninde hadise "*İhlali asayiş niyeti fasidesiyle bazı sebükmağzan bir cemiyet teşkilini murat eyledikleri haber alınarak buna mütecasir olan 40 kadar eşhas derhal ahzi girift ve Kuleli kışlasında hapsolünmüş (...) bir komisyon teşkil olunarak merkuların istintakları*⁸ *icra kılınmakta bulunduğundan...*" gibi cümleler ile özetlendi. Ceride-i Havadis'e hükümet tarafından verilen bu bilgide özellikle yabancı basının mübalağalarına karşı -açıktan olmasa da- bir düzeltme göze çarpmaktadır. Fakat metinde önemli olan hükümetin Kuleli muhaliflerini halka "*ihlal-i asayiş niyeti*" güden ve "*sebükmağzan*" gibi küçültücü tabir kullanarak yansıtmaları olmuştur. Kamuoyuna karşı muhalifler "*sığ düşünceli*" dolayısıyla önemsiz kişiler olarak lanse edilmektedir. Aynı zamanda Sadrazam Mehmet Emin Ali Paşa'da çevresine karşı meydana gelen olayı önemsiz bir eylem olarak göstermeye çalışarak, bir grup Çerkes ile Kürt'ün huzur bozmak kastıyla yaptıkları bir eylem olarak yansıtmaktaydı.⁹ Gerçekte Mehmet Ali Paşa bu noktada kendisiyle çelişmektedir. Nitekim Ceride-i Havadis'de belirtildiği üzere olayı aydınlatmak için kurulan komisyonun başında Sadrazam sıfatı ile bizzat kendisi bulunmaktadır. Hükümetin Kuleli hadisesini önemsiz ve tipik bir asayiş sorunu gibi yansıtmaları ile Sadrazam ve üst düzey devlet yetkililerinin bizzat tutukluların sorgusunda bulunması tezat oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak Kuleli olayının hükümet nezdinde kamuoyuna lanse edildiği gibi önemsiz ve basit bir hadise değil, aksine ne denli önem arz ettiğini anlamaktayız.

Hükümet kendi kontrolü altında özellikle basın yolunu kullanarak halka bazı bilgiler vererek kamuoyunu yönlendirmektedir. Fakat gazetelere verilen beyanatlarda muhalif cemiyetin nasıl vücuda geldiği hakkında bilgi yoktur. Bu noktadan bakılınca hadise hakkında hala eksiklikler bulunmaktadır. Vak'a hakkında karanlıkta kalan kısımları aydınlatılabilmek için Kuleli mahkumlarının mevcut istintakları incelenmelidir, bu şekilde cemiyet hakkında daha kapsamlı malumat elde etmek mümkündür. Hükümetin yansıttığı gibi "*fitne kaynağı*" ve "*halk arasında kan dökmek*" gibi fiilleri icraa niyetinde olup olmadıklarını mahkumların

⁷ *Ceride-i Havadis*, No:953, 24 Safer 1276;Uluğ İğdemir, *Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 2009, s.9.

⁸ Kuleli kışlasında hapsolünmüş muhaliflerin istintaklarını Başbakanlık Osmanlı Arşinde İrade Dahiliye fonunda 445-1/29437 ile numaralandırılmıştır. Çalışmamızda temel olarak Kuleli tutuklularının istintakları çerçevesinde hadisenin muhtevasına dair bilgi vermeye özen göstereceğiz. Bu çalışmada farklı olarak "Kuleli Vakası"nın muhtevasını muhtelif tarihçi ve yazarların bildirdiği şekilde değil, doğrudan olayın kahramanlarının ağızlarından anlatma gayreti içinde bulunacağız.

⁹ Roderic.H. Davison, *Osmanlı İmparatorluğunda Reform, 1856-1876*, İstanbul 2005, s. 84

istintakların tetkiki ile tenvir etmeye çalışmak hayati önem taşımaktadır. Bu yüzden meseleyi bir de istintak metinleri çerçevesinde incelemek icap etmektedir.

2. Muhalefetin Doğuşu

Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra Osmanlı Devleti'nin dış politikada ilk büyük serüveni 1853-1856 yılları arasında meydana gelen Kırım Savaşı olmuştur. Savaş esnasında İngiltere'nin başını çektiği Avrupalı büyük kuvvetler Osmanlı Devleti yanında saf tutmuş ve Rusya'ya karşı durmuşlardı.¹⁰ Savaş esnasında yapılan yardımın karşılığı olarak Osmanlı Devleti içinde yaşayan gayr-i Müslim azınlığın haklarında daha fazla iyileştirme talebinde bulunuldu. Müttefiklerin ilk olarak Hristiyanların haklarını güvenceye alma isteği, özellikle Ali Paşa'dan gelen bunun gereksiz olduğu ve padişahın egemenlik haklarının ihlâl edilmiş olacağı itirazlarına yol açtı.¹¹ Diplomatlar bunun üzerine, padişahın uyruğundaki herkesi etkileyen daha kapsamlı bir reform tartışmasına döndüler. Söz konusu tartışmanın ürünü 1856 Hatt-ı Hümayunu oldu ve bu belge pek çok bakımdan Lord Stratford'un eseri idi. Hristiyan tebaa için ortaya çıkarılan bu ayrıcalıklar, ülke içinde yüzyıllardır üstün konumda yaşayan Müslüman tebaa ile eşit konuma gelmesine sebep oldu.¹² Islahat Fermanı'nın gayr-i Müslimler üzerine çok yönlü haklar vermesi Kuleli hareketinin lideri Şeyh Ahmet'i devlete karşı soğuttu.¹³ Kuşkusuz bu ferman Şeyh Ahmet nazarında bir itibar teşkil etmiyordu. Buna binaen Tanzimat fermanı ile mevcut olan memnuniyetsiz bir atmosfer, Islahat Fermanı'nın ilanı ile muhalefetin doğuşuna sebep olmaktaydı.¹⁴

Şeyh Ahmet, Kırım Harbine müteakiben kafasındaki planları hayata geçirebilmek için memleketi Süleymaniye yerine İstanbul' a döndü. İçinde barındırdığı duyguları daha fazla tutmayarak konağında uzun bir süre misafir

¹⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı Tarihi.*, C.5, İstanbul 2005, s. 389

¹¹ Roderic Davison, *a.g.e.*, s. 55

¹² Ali Fuat Türkgeldi, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiyye*, C, 1, Ankara 1987, s. 374

¹³ "S: *Bu ferman-ı alîyi siz nerede duydunuz?*

C: *Orduya gelip benim dahi yedime bir taraftan geçti okudum.*

S: *Demek olur ki ol vakit İstanbul' a avdetiniz bu maksat üzerineydi?*

C: *Hayır değildi, fakat kalbim soğudu.*"BOA, No:1, Şeyh Ahmet, s.5b

¹⁴ "S: *Bu mertebe de tasavvurat ne vakit tulu eyledi ve bu emele düşeli ne kadar vakit oldu?*

C: *Müslim ve gayr-i Müslimlerin derece-i müsavatta ve İslam ile Hristiyan' ın farkı olmamak ve tefrik olmamak üzere bir ferman-ı alî çıktı, ol vakit benim içim soğudu. Hatta posta, muharebenin ahirinde ordusunda geldi, eğer evvelden gelseydi bu muharebeye gitmezdim. Çünkü din yoktur, muharebe din için değil devlet içindi muahharen bu din lakırdısında hata ettim. Türk-i lisanım iyice malumatım olmadığından öyle söyledim.*"¹⁴ BOA, No:1, Şeyh Ahmet, s.5b

kaldığı Ferik Çerkes Hüseyin Daim Paşa' ya açtı. Kendisine bulduğu ilk destekçinin Hüseyin Paşa gibi bir Müşir olması hasebiyle muhalif düşüncesini güçlendirdi. Bu şekilde "Kuleli Vak'ası" diye adlandırılacak hadisenin kökeni ve muhalefetin tohumları ekildi.

3.Çekirdek Kadro Oluşuyor

Islahat Fermanı'nın ilanından hemen sonra Şeyh Ahmet, karşı tepki olarak derhal harekete geçmedi. 1859 yılının Nisan-Mayıs aylarında hadise ortaya çıkarılmadan 5 ay önce fikirler sözlere dökülmeye başladı. 1859 yılının Ramazan ayında Şeyh Ahmet düşüncesini ve niyetini Ferik Hüseyin Daim Paşa' ya açtı.¹⁵

Kırım Savaşı patlak verdiği sırada Hac vazifesini yapmak üzere Şam dolaylarında bulunan Şeyh Ahmet, bu vazifesini yarıda bıraktı ve cepheye gitmek için Arabistan Ordu-yi Hümâyûn'a katıldı. Hüseyin Daim Paşa ile orada tanıştılar. Daha sonra beraber İstanbul'a gelerek buradan Kars'a hareket ettiler. Şeyh Ahmet ile Hüseyin Daim Paşa, Kars'ta üç ay kadar birlikte kaldılar.¹⁶ Bu yakınlaşma meyvesini verdi ve kısa sürede bu iki kişi arasında güçlü bağlar kuruldu.¹⁷ Şeyh Ahmet Kars'dan sonra Batum'a geçti. Savaş sonunda ise Şeyh Ahmet ile Ferik Hüseyin Daim Paşa İstanbul'a döndüler. Cephede sürekli birlikte bulunmaları ilişkilerini hatırı sayılır derecede ilerletmişti. Şeyh Ahmet ve Hüseyin Daim Paşa ilk zamanlar sıklıkla Hüseyin Daim Paşa'nın konağında görüştüler. Bir müddet de Şeyh Ahmet, Hüseyin Paşa'nın konağında misafir kaldı.¹⁸ Bazı zamanlar ise Hüseyin Daim Paşa, Şeyh Ahmet'i görevinde bulunduğu Bayezid Medresesi'ndeki odasında ziyaret ederdi. Şeyh Ahmet'in Islahat Fermanı'ndan dolayı nefret duyguları beslemesi ve bunu yakın çevresine, özellikle Hüseyin Daim Paşa' ya açmasını ve nedenlerini kendisi itiraf etmektedir.¹⁹

¹⁵ "S: Sen bu keyfiyeti iptida kime açtın mebdeyi kim?

C:Müsavat maddesinden sonra bana bir soğukluk gelmişti. Bazı vükelâya söylesem der idim. Sonra Hüseyin Paşa ile böyle lakırdı açılır idi.

S:İptida sen mi ona açtın o mu sana açtı?

C:İptida ben ona açtım.

S:Hüseyin Paşa' ya keşf-i zamir edeli bir sene oldu mu?

C:Hayır olmadı, Hüseyin Paşa Karadağ'dan geldikten sonra oldu." BOA, No:1,Şeyh Ahmet, s.6

¹⁶ BOA, No:2, Hüseyin Daim Paşa, s.3

¹⁷ Arminius Vambery, *His Life and Adventures Written By Himself*, London 1889, s. 32

¹⁸ Cevdet Paşa, *Tezakir*, 13-20, Ankara 1991, s. 83

¹⁹ S: Bu tasavvuratı ne suretle meydana koyarak ibtida bu efkârınızı kime açarak mahreme esrar ettiniz?

C: Evvelinden bu devlete icra-i adem-i şeriat sebebinden kalben nefreti vardı. Ve bu devlet dediğim ancak şeriat-ı Muhammediyye' yi icra ettirmeyen zevat idi. Bunun üzerine nefretim gittikçe tezayüd bularak bunun çıkarılması tasavvuratındave yahut daha sonra

Şeyh Ahmet etrafına taraftar toplama girişimlerine devam etmekle beraber bu işi Hüseyin Daim Paşa da üstlenmiştir. Hüseyin Daim Paşa vasıtasıyla Kuleli hareketine Arnavut Cafer Dem Paşa da dâhil olmuştur. Cafer Dem Paşa, Hüseyin Daim Paşa'dan daha geç bir zamanda; Kuleli hadisesi meydana çıkarılmadan üç ay kadar önce bu cemiyete girmişti. Seraskerlik binasında yapılan istintakında Şeyh Ahmet ile olan tanışıklığının Hüseyin Daim Paşa'nın konağında (Haziran 1859) olduğunu ve evvelinden kendisini tanımadığını belirtmektedir.²⁰ Cafer Dem Paşa ile Hüseyin Daim Paşa'nın tanışıklığı ise çok daha öncesinden Hüseyin Daim Paşa'nın Rumeli' de görevde bulunduğu zamana uzanmaktadır.²¹

Kuleli muhalefetinin çekirdek kadrosunun oluşması Hüseyin Daim Paşa'nın etkisiyle daha da hızlandı. Yine Hüseyin Daim Paşa'nın etkisiyle Kuleli hareketinin çekirdek kadrosu tamamlandı. Askeriyeden Binbaşı Rasim Bey ve Tophane-i Amire kâtiplerinden Arif Bey ikna edilerek cemiyete dâhil edildiler.²² Her ne kadar Rasim ve Arif Beyleri cemiyet içine getiren Hüseyin Daim Paşa olsa da bu kişileri Şeyh Ahmet daha öncelerden tanıyıp bilmekteydi.²³

başladım. Ve ancak bu işin fiiliyatına dair mesayih ve ulemadan ve askeriden ve esnaftan dindar ve bu yolda fedakar zatlardan bulması ve benimle ittihat ve ittifak ederek Bab-ı Alî' ye veyahut Bab-ı Mesihat-ı Penahiye olunarak ibtidai emirde Tanzimat' ın kaldırılması ve saniyen şeriatın icrası emelinde bulunduğum halde neyl ü nehar..... ve tasavvur edip ibtida Hüseyin Paşa veyahut başkasına mı ifşa eyledim pek hatırlamıyorum. Hasılın bu müzmir derunun üzerine ibtida fedakarlığı ben kadar Fedakâr arar idim. Hüseyin Paşa' ya bu efkârımı kâmilten açtım o dahi kabul eyledi..... o dahi Cafer Paşa' yı ve Çerkes Ahmed 'i bulup bu tasavvuratımızı müzakereye başladık ve ben..... mollalardan buldum onlar dahi ahir mollalar buldular. Evvelinden ülfet ettiğim askeriden buldum onlar dahi ahiri bu suretle 30-32 hasıl-ı cümlesi muahedeye girip pusulaları vardır. Onlarda kimler olduğu malum olur. (No:1,Şeyh Ahmet, s.2)

* Noktalı yerler vesikanın kendisinde silik veya mürekkep bulaşması nedeniyle okunamayacak haldedir.

²⁰ BOA, No:3, Cafer Dem Paşa, s.1

²¹ BOA, No:3,Cafer Dem Paşa, s. 1;Wanda, *Souvenirs Anecdotes Sur La Turquie* (1820-1870) Paris 1884, s.72

²² *Bu işi iki kişi mi karar buldu yoksa daha var mı dedim o dahi cevabında ibtida biz Şeyh efendiyle karar verdik. Şeyh efendi bana bazı şeyler beyan etti şer'en aklen ? edip ikna oldum"* (No:4 Arif Bey, s. 2b)

²³ "S: *Bu Hüseyin Paşa' nın konağına bundan başka askeriden daha gelen olacak hatta birisi dahi Binbaşı Rasim Bey'dir?*

C: *Rasim Bey' i Arif Bey' den evvelce iki sene kadar vardır görüştüğümüz ve bu muahedeye beyan eylediği zamandan beridir dâhil olup o dahi Hüseyin Paşa' nın konağına gelip giderdi."*(No:1, Şeyh Ahmet, s.2)

Rasim Bey'e de istintakında Şeyh Ahmet ile olan tanışıklığının mazisi sorulmuş ve Şeyh Ahmet' in kendi sorgusunda belirttiği üzere iki sene önce tanıştıklarını belirtmiştir.²⁴ Rasim Bey, Anadolu Ordu-i Hümayun'da görevli olduğu vakit Rüştü Bey'in Şeyh Ahmet hakkında olumlu sözlerini işitmiş, Kırım Harbi sırasında Ferik Hüseyin Paşa'nın yanından ayrılmadığı ve pek mübarek bir zat olduğu gibi övgülerden sonra Rüştü Bey'in vasıtasıyla Şeyh Ahmet ile tanışmıştır.²⁵ Kuleli Vak'ası'nın çekirdek kadrosu içinde bulunan Tophane-i Amire katiplerinden Arif Bey ise Şeyh Ahmet ile Rasim Bey'in konağında karşılaşmış ve o şekilde tanışmıştır.²⁶ Arif Bey daha sonraları cemiyet içinde en faal üye olarak girişimlerini sürdürdü. Kendisi cemiyete dâhil olduktan sonra Tophane dolaylarından insan toplamış, cemiyet için önemli kişilerden olan Tophane müftüsü Bekir Efendi'yi cemiyete dâhil ettirmişti.²⁷

Şeyh Ahmet'in Hüseyin Daim Paşa'ya niyetini açmasından çok kısa bir süre sonra cemiyet genişlemeye ve gelişmeye başladı. Öyle ki Cafer Dem Paşa, Rasim Bey, Arif Bey, Müftü Bekir Efendi, Çerkes Ahmet, Çerkes Şuayip, Mülazım Tahir Ağa, Hacı Ahmet ve Hüseyin Daim Paşa'nın yaveri Yüzbaşı Hidayet Efendi gibi askeriyeye, ulema ve kalemiye kökenli kişi ve kişiler cemiyete girmişti. Medrese öğrencilerinden Bekir ve Mehmet Efendiler de cemiyete dâhil olmuştu. Şeyh Ahmet'in bilhassa üzerinde durduğu ulemadan da kişiler cemiyete dâhil edilmişti. Fatih medresesi hocalarından Hoca Nasuh Efendi, Hazergratlı Şeyh Feyzullah ve Kütahyalı Şeyh İsmail Efendi gibi ulemadan hocalar Kuleli ittifakına dâhil olmuşlardı. Cemiyete dâhil olan her kişinin kendine ait nedenleri bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları askerlerin maaşlarının gecikmesi, ödenememesi ve gerek esnaf gerekse tüccar kısmının ekonomik durumu gibi çeşitli sebepler olarak sıralanabilirdi.²⁸ Fakat temel görüş dinin uygulanmaması düşüncesi idi.

4.Cemiyete Üye Dahil Etme Girişimleri ve Toplantılar

Çekirdek kadronun oluşumundan sonra cemiyete üye aranmaya ve alınmaya başlanmıştı. İlk üyelere ve Kuleli hareketinin lider kadrosu olarak nitelendirilebileceğimiz; Arnavut Cafer Dem Paşa, Binbaşı Rasim Bey ve Arif Beyler ve muhalefetin lider kadrosu dışında bulunan Hüseyin Daim Paşa'nın yaveri

²⁴ BOA, No:5, Rasim Bey, s. 1

²⁵ BOA, No:5, Rasim Bey, s. 1

²⁶ "S:Kâtip Arif beyi bu sırada ne vakit vakıf ettin?"

C:Bu sırada vakıf olan ibtida Hüseyin Paşa, Çerkes Veli Ahmet, üçüncü Cafer Paşa, dördüncü Binbaşı Rasim bey, beşinci Arif beydir."(No:1, Şeyh Ahmet, s.6)

²⁷ "Duhuriyet maddesi Valâ' da söylediğim üzere dir. Ancak bu işe ziyade çalışıp müşevvik bulunanların birincisi Arif Bey' dir.Arif bey bu muahedeye dahil olduktan badehu Tophane tarafından bu muahedeye dahil olanların cümlesi onun teşrifatıyla olup..." (No:1Şeyh Ahmet s. 6)

²⁸ No:3, Cafer Dem Paşa, s. 2a

Yüzbaşı Hidayet Efendi ve Çerkes Veli Ahmet, Hüseyin Daim Paşa'nın etrafından olup Hüseyin Daim Paşa'nın konağında yemin ederek cemiyetin temelini atmışlardı. Temel kadro tamamlandıktan sonra cemiyete üye aranmaya başlandı. Ekseriyetle ulema, esnaf, askeriye ve medresen talebeler ile bağlantıya geçilmeye çalışıldı. Fakat özellikle ulema, muhalefet hareketinin merkezinde yer almaktadır.²⁹ Cemiyet içine üye dâhil etme görevi ise sadece bir kişiye ait bulunmamaktadır. Cemiyete bir vasıtayla dâhil olan herkes güvendiği bir kişiyi veyahut kişileri cemiyete dâhil ettirmek isteyebilirdi. Bu üye dâhil etme işlemi ise Kuleli muhalefetin lideri konumunda bulunan Şeyh Ahmet'in huzurunda olması gerekiyordu.

Cemiyete ilk olarak dâhil olan kişiler Şeyh Ahmet'in Kırım savaşı vesilesiyle bizzat cepheye tanıdığı ve güven duyduğu isimlerdir. Bunlardan Çerkes Şuayip, Kırım Savaşı nedeniyle Arabistan ordusunda görevli Çerkes Hüseyin Daim Paşa ile görüşmek üzere Erzurum'da odasına çıktığı sırada Hüseyin Daim Paşa'nın odasında oturmakta olan Şeyh Ahmet ile karşılaşır ve tanışıklıkları o yıllara dayanır.³⁰ Cemiyet ortaya çıkmadan iki ay kadar önce bu ittifaka dâhil olmuştur. Diğer bir kişi ise Mülazım Tahir Ağa'dır. Şeyh Ahmet ile tanışıklığı Kırım Savaşı nedeniyle cepheye dayanmaktadır. Mülazım Tahir Ağa ile Şeyh Ahmet ilk defa Kars'ta görüşüp tanıştılar. Cepheye Şeyh Ahmet'in bir âlim olarak gösterilmesi ve bir nevi şöhrete kavuşması bu karşılaşmalar üzerinde olumlu tesir bırakmış ve tanışıklıklarına sebep olmuştur.³¹ Mağribi Hacı Ahmet de keza Şeyh Ahmet'i evvelden tanıyıp bilenlerden olmuştur. Kırım Harbi'nden sonra Şeyh Ahmet'i tutuklanmalarından bir sene kadar önce İstanbul'da bulmuş ve görüşmüşlerdir.³² Şeyh Ahmet insanları cemiyete katmak ve etkilemek için ayrıca çeşitli yöntemler de kullanmaktadır. Değişik söylemler ve iddialar ortaya atarak cemiyete katacağı kişilerin akıllarında bir şüphe yaratmış ve bu şekilde kendi saflarına çekebilme fırsatı yakalayabilmişti.³³ Şeyh Ahmet aynı zamanda hemşerilik bağlarını kullanarak da cemiyete insan dâhil etme girişimleri sürdürmektedir. Bunlardan Süleymaniye' li Süleyman Paşazade Yüzbaşı Ali Bey'in Şeyh Ahmet ile tanışıklığı

²⁹ "Bizim asıl muradımız ulemayı muahedeye dahil etmektir" (No:1, Şeyh Ahmet, s. 6)

³⁰ BOA, No: 25 Çerkes Şuayip, s. 1b

³¹ BOA, No:16, Tahir Ağa, s.4a

³² BOA, No: 31, Mağribi Hacı Ahmet, 1b

³³ "Şuayib Efendi hazır ol bugünlerde Fransız kralıyla dersaadette ne kadar hristiyan varsa birleştiler ve düvel-i ecnebiye tebasından bulunanlar dahi onlar ile ittifak edip cümlesive....olacak birden ayağa kalkıp İstanbul'u zapt edecekler . Sizde gaflette bulunmayın" (BOA, No:25 Çerkes Şuayib,s.2a- 3b)

çok eskilere, Süleymaniye şehrindeki yıllarına dayanmaktadır.³⁴ Ali Bey, cemiyet ortaya çıkmadan iki ay evvel ittifaka dâhil olmuştur. Süleymaniye'li Hasan Bey'in de Şeyh Ahmet ile tanışıklığı vilayetlerine dayanmaktadır.³⁵ Yine Süleyman Paşazadelerden olan Abdülkadir Bey'in de Şeyh Ahmet ile tanışıklığı Süleymaniye vilayetine dayanmaktadır.

Şeyh Ahmet ulemadan ise Nasuh Efendi, Şeyh Feyzullah, Şeyh İsmail ve gibi önemli kişileri yanına çekmek için görüşmeler yaparak ittifaka dâhil etti. Şeyh Ahmet'in cemiyete üye faaliyetleri devam ederek, Sinekli Medresesi talebelerinden Bekir'i cemiyetin ortaya çıkışından yirmi gün önce ittifaka dâhil etti.³⁶ Şeyh Ahmet, Sinekli Medresesi talebelerinden Mehmet'i de kendi odasında kabul ederek cemiyete dâhil etti.³⁷

Şeyh Ahmet'ten sonra cemiyete üye toplamak için kâtip Arif Bey de faaliyetlere girişti. Tophane müftüsü Bekir Efendi'yi cemiyete dâhil olmaya ikna ederek bir nevi cemiyet için büyük iş yaptı ve Şeyh Ahmet ile Hüseyin Daim Paşa'nın güvenini kazandı.³⁸ Cemiyete üye katma faaliyetlerine devam eden Arif Bey Tophane kâtiplerinden meslektaşısı olan Hurşit Efendi'yi de cemiyete dâhil etti.³⁹

Kuleli hareketinin lider kadrosundan olan Binbaşı Rasim Bey ise Muhallebici Mustafa'yı kendi hanesinde Şeyh Ahmet'in huzurunda cemiyete dâhil ettirdi.⁴⁰ Rasim Bey daha sonradan Şeyh Ahmet' in Bayezid Medresesi'ndeki odasına Mehmet Efendi'yi götürerek Şeyh Ahmet' in huzurunda cemiyete dâhil ettirdi.⁴¹

³⁴ "Daha vilayetten bilirim" (BOA, No:8, Ali Bey, s.9a)

³⁵ BOA, No:9, Hasan Bey, 13b

³⁶ BOA, No: 10 Bekir, s. 3b

³⁷ BOA, No: 11 Mehmet, s. 4b

³⁸ "Tophane müftüsü var isterseniz görüşteyim dedim ikisi birden tabi tabi deyip bize gayri şimdi

senden bütün bütün emin olduk" (No:4 Arif Bey, s. 2b)

³⁹ BOA, No:12 Katip Hurşit, s. 3a

⁴⁰ Belki de Kuleli muhalefesinde cemiyet üyesi olarak en farklı kişi ismi dahi doğru yazılamayan Hüseyin (Mustafa)' dir. İstintakında kendisinin isminin Hüseyin olduğunu ama Şeyh Ahmet' in Rasim beyin hanesinde bir kağıda Mustafa yazarak kendisini cemiyete dahil ettiğini belirtir. Esasen bu yanlışlık bizleri cemiyetin ciddiyeti hakkında düşünmeye de sevk etmektedir.

"S: Senin isminin doğrusu ne?

C: İsmimin doğrusu Hüseyin ama Mustafa yazmışlar sende Mustafa deyu yaz." (BOA, No: 32 Muhallebici Mustafa s. 2b)

⁴¹ BOA, No:13 , Alay Emimi Mehmet Efendi, s. 6a

Cemiyete dâhil olanlar fedai olarak da yazılmaktadır. Fedailer için "*Süleymaniyeli Şeyh Ahmet ile aramdaki ahdi kabul ettim ve ben muahid fedaiyim*" yeminini edip bir kâğıda mühür basarak dâhil oluyorlardı. Şeyh Ahmet' in bu mühürlü kâğıtları almasının altında kendi değimi ile bir fedakârlık isteği yatmaktadır.⁴² Bu fedailerin oluşturduğu kuvvetin sayısı altmış kişi kadar bulunmaktaydı.⁴³ Fedailer⁴⁴ için ettirilen bu yemin metninin dışında bir yemin daha edilmekteydi. Arif Bey, Hüseyin Daim Paşa'nın konağında bu ittifaka dâhil olduğu zaman daha farklı bir yemin etmiş bulunmaktaydı.⁴⁵

Cemiyet genişlemeye başladıkça organize şekilde ve özellikle lider kadro arasında bir takım görüşmeler ve toplantılar tertip edilmekteydi. Hüseyin Daim Paşa Rumeli'ye vazife icabı gidene kadar bu toplantılar Hüseyin Daim Paşa'nın konağında olmaktadır. Hüseyin Daim Paşa gittikten sonra ise Şeyh Ahmet' in Bayezid Medresesi'ndeki odasında veyahut Arif ile Rasim Beylerin hanelerinde toplantılar düzenlenmekteydi. Muhaliflerin toplantılarında her hangi bir gün veya belli bir saat dilimi bulunmamaktadır. Genellikle Şeyh Ahmet'in müsait olduğu zamanlarda toplantılar tertip edilir ve cemiyet üyeleri ya direk olarak Şeyh Ahmet tarafından çağırılır yahut cemiyet üyelerine bir not bırakılarak yapılacak olan toplantının adresi belirtilip o adrese gelmesi bildirilirdi.⁴⁶ Kuleli muhalefetinin yapılacak olan toplantılarının tam bir takvimi bulunmasa da toplantılar ekseriyetle

⁴² "*Fedakârlık hapis edilecek olursam korkmayayım ve nihayet o derecede öldürülecek olursam ona dahi razı olmaktır. Ve ben şimdi din yolunda öldürülecek olur isem neşimce razıyım*" (BOA, No:1 Şeyh Ahmet, s. 6b)

⁴³ BOA, No:3 Cafer Dem Paşa, s. 2a

⁴⁴ Cemiyet içine katılan "Fedai" olarak katılanların bulunmasından kaynaklı olarak Kuleli muhalefetine "Fedailer Cemiyeti" olarak da isimlendirme yapılmıştır. Bkz: Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-1952*, İstanbul 1995, s. 89; Bernard Lewis, *Türkiye'nin Modernleşmesi*, 376; Florian Riedler, *a.g.e.*, s. 29 Ayrıca TBMM ilk siyasi parti olarak "Fedailer Cemiyeti" adı altında Kuleli muhalif teşekkülünü göstermektedir. Bkz: https://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/siyasi_partiler.html

⁴⁵ "*Dinime ve devletime ve saime miktar-ı hizmette kusur etmeyeceğime ve sırrı garz tahtında kimseye söylemeyeceğime yemin ettim.*" (BOA, No:4 Arif Bey, s. 2b)

⁴⁶ "*Bir gün Şeyh Ahmet efendi bir pusula yazıp mollası ile bizim oturduğumuz haneye gönderip eğerçi Şuayib efendi gelir ise verin deyu söyleyerek bırakmış ve pusulayı akşam üzeri eve gittiğimde (bana) verdiler aldım okudum "Ben Hüseyin Paşa'nın konağına bu akşam gideceğim sende oraya gel" deyu yazmış olduğundan onun üzerine ben de Hüseyin Paşa'nın konağına akşam üzeri gittim*" (BOA, No:25, Çerkes Şuayib, s. 3b)

hafta da bir gerçekleşmektedir. Devlet hizmetindeki görevlerinden dolayı sık sık toplantıya katılamayacak olan üyelere de çeşitli toleranslar gösteriliyordu.⁴⁷

Üyelerin toplanması ile Kuleli cemiyetinin üye sayısı günden güne artmaya başlamıştı. Artık somut adımların atılması için görüşmeler sıklaşmış, fikirler ve planlar tartışılmaya başlanmıştı.

5.Suikast Planları ve Cemiyetin İfşası

Muhafif cemiyet için kötü gidişat bir şekilde durdurulabilirdi. O da şeriatın icrasına engel olan "*Sultan*" dahil kim varsa suikast ile ortadan kaldırılarak yapılabilirdi. Şeyh Ahmet'in "*Şeriat-ı Muhammediye' yi batıranlardan ve beytülmal-ı Müslimini yağma edenler ve ulemayı ve sair Müslümanları (...) edenleri ve kâfirleri onlara tercih edenleri ve kâfir ile İslâm arasında fark yoktur diyen ve gerek (6 nokta)⁴⁸ olsun ve gerek ona muayyen eden zalimler olsun onların kanını dökmedikçe durur isek dinimiz kâfir olsun ve Karun gibi mel'un olalım ve Ebu Cehil gibi merdud olalım.*"⁴⁹ gibi ifadeleri ile başkaldırının ve suikastın önu açıldı. Kuleli cemiyetine üyelerin birer birer dâhil olmaları ile artık fiiliyata geçmek için planlar da yapılmaya başlandı. Sultan Abdülmecid'e karşı bir suikast tertiplenmeye ve planlar hazırlanmaya bizzat Şeyh Ahmet önderliğinde devam edilmişti. Suikast için harekât günü ve zamanı ayarlanmaya çalışılıyordu. Şeyh Ahmet'in gerek Abdülmecid'e ve gerekse vukelâya karşı olan düşmanlığı günden güne artmaktaydı.⁵⁰ Bu nedenle; Kuleli lider kadrosu suikast işini hızlı bir şekilde yapmak istiyordu. Tam bu esnada Hüseyin Daim Paşa'nın Rumeli'ye tayini çıktı. Bu durum cemiyet içerisinde ve özellikle lider kadroda bir hoşnutsuzluk yarattı. Netice olarak Şeyh Ahmet, Kuleli hareketinin lideri olsa da Hüseyin Daim Paşa da muhalefet örgütü içinde karizması en yüksek şahsiyetti. Hüseyin Daim Paşa, Rumeli' ye gitmeden -biraz da Cafer Paşa' nın direktmesi ile- önce suikast işini halletme taraftarı idi. Bu iş için ilk olarak Cafer Dem Paşa plan hazırlayıp sunmuşsa da bu plan Hüseyin Daim Paşa tarafından kabul edilmedi.⁵¹ Hüseyin

⁴⁷ "Sık sık gelemem deyu cevabımın üzerine sekiz on günde bir defa gelmeli" (BOA,No:4 Arif Bey, s.2b)

⁴⁸ İstintaklarda Abdülmecid ve kardeşi Abdülaziz' in isimlerinin geçtiği kısımlar bürokratik sansüre uğramıştır. Abdülmecid yahut Abdülaziz yazılacağı yerlerde bir takım noktalar ile bu isimler ifade edilmeye çalışılmıştır. Metnin içinde (6 nokta) (7 nokta) (4 nokta) gibi ayrılmışlar yerler Abdülmecid ve Abdülaziz' in ismini temsil etmektedir. bkz: Burak Onaran, "Kuleli Vakası Hakkında Başka Bir Araştırma", *Tarih Ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, Bahar 2007, S.5, s.18-19

⁴⁹ BOA, No:25, Çerkes Şuayib, 3b

⁵⁰ BOA, No:4 Arif Bey, s.5a

⁵¹ "Hüseyin Paşa nasıl edelim bu işi seriyen görelim dedi Cafer Paşa cevap edip....Cuma günü cami kapısının birisini sen birisini ben içerde bulunan ulema efendilerde dua eylesin

Daim Paşa devlet bünyesinde uzun yıllar geçirdiği için tecrübe sahibi bir kişilikti. Haklı olarak çeşitli nedenler ileri sürmüştü ve Cafer Paşa'nın planını kabul etmemiştir. Hüseyin Daim Paşa, yapılacak olan suikastın ve ardından değişecek olan padişahın Avrupa nezdinde bir hareketlilik doğurmaması için cemiyetin lider kadro üyelerinden kâtip Arif Bey'e bir ilanât dahi hazırlattı. Bu ilanâtın hazırlanmasında Kuleli hareketinin iki üyesi Hüseyin Daim Paşa ve Tophane kâtiplerinden Arif Bey etkili oldular. Daha ziyade Hüseyin Paşa'nın sözlerini Arif Bey kaleme almış ve sefaretlere verilecek olan ilanâtlar ortaya çıkmıştı.⁵²Hüseyin Daim Paşa'nın talimatıyla hazırlanan bu ilanâtlar, Abdülmecid'e yapılacak olan suikastın hemen ardından gerek sefaretleri, gerek patrikhaneyi ve gerekse ülke içindeki Müslüman tebaayı rahatlatma amacı gütmektedir. Kalkışılacak olan suikastın ülke içinde yaratacağı kaos ortamını engellemek ve idareyi elde tutmak için satır satır Hüseyin Daim Paşa'nın sözlerinin kaleme aktarılmış haliydi. Hüseyin Daim Paşa zaman içinde bu işi son derece sahiplendi öyle ki kendisine Seraskerlik makamı dahi verilse bu işten geri dönmeyeceğini belirtiyordu.⁵³ Suikast için de ilginç olarak Padişahın en korunaklı olduğu anlardan birini; Cuma selamlığı anını seçmekteydiler.⁵⁴ Şeyh Ahmet' in tasarımlarına göre; suikast günü geldiği vakit cemiyet sadece sultana bir saldırı yapmak ve onunla yetinmek gibi bir niyete sahip değildi.

Ferik Hüseyin Daim Paşa'nın Rumeli'ye tayininin çıkması ile Şeyh Ahmet de bekleme yolundan vazgeçerek, suikast planlarını bir an önce yürürlüğe koyma

kitapları yere koysunlar deyu cevap verdi Hüseyin Paşa dahi böyle olmaz ahali ihtilale varır sefaretlere telaş düşer reaya korkar" (BOA, No:4 Arif Bey, s. 2b)

⁵² *"Sefaretlere verilecek ilanâtlarda bu bir dahili iştir her vechile siz ve gerek tebalarınız emin olsunlar, harice bundan zarar yoktur buna misal bir takım şeylerdir cümlesi hatıra gelmez patrikhanelere dahi ey millet büyükleri sizlere bu işlerden bir mazarrat yoktur reaya bundan emin olsun ve ırzı edebiyile bulunsun eğerçi edebsizliğe cüret eden olur ise cezası verilecektir bu cumhur-u müslimin tarafından dahil her kim size tecavüz- hakarete bulunur ise şer'en onun dahi cezası verilecektir, böylece milletinize beyan edin bir takım lakırdıdan ibaret idi ahaliye dahi hitaben olacak ey ahali bu dava dahi dava-i şeriattır cümleminiz emin olun..."* (BOA, No:4, Arif Bey, s. 3)

⁵³ BOA, No:4 Arif Bey, s.4b

⁵⁴ *"Cuma selamlığında veyahut Cuma günü Kağıthane' de..."* (BOA,No: 4 Arif Bey, s.4b); *"iyice atlardan*

bizim altımıza at verin sizin muradınız ne ise selamlıkta icra ederiz..." (BOA,No:6 Müftü Bekir, s. 12b);

"Bayram alayı günü veyahut bayramdan sonra bir Cuma selamlığında..." (BOA,No:23, Şeyh İsmail, s.

3a); *"Tophane veyahut Valide Camine çıktığında..."* (BOA,No:9, Hasan Bey, s. 19b)

niyetindeydi. Suikast için nitelikli insanlar aranılmaya başlandı ve bu iş için Çerkeslerin kullanılmasına karar verildi. O tarihlerde Kırım Harbi nedeniyle Osmanlı Devleti içine bir Çerkes göçü söz konusudur. Muhalefetin lider kadrosu, ülke içinde muhacir olarak yaşayan Çerkeslerin bu iş için pek kolay kullanılabileceğini kanaatini taşımaktaydı. Tabir-i caizse tetikçi olarak kullanılacak Çerkesleri bulma görevi ise Kuleli cemiyetine yemin edip, mühür vererek ilk girenlerden olan Çerkes Veli Ahmet'e aitti.⁵⁵

Hüseyin Daim Paşa'nın konağında Şeyh Ahmet, Cafer Dem Paşa ile Çerkes Şuayib toplanmışlar ve suikastın nasıl tertip edileceği hakkında tartışmalara girmişlerdi. Zamanla yarışan cemiyet tüm risklere rağmen suikast hazırlıklarına hız verdi. Şeyh Ahmet için artık Cuma selamlığını bekleyecek kadar vakit yoktu. Bu yüzden planlar değişti ve Şeyh Ahmet o sırada konakta bulunanlara suikast için yeni fikrini anlatıyordu.⁵⁶ Şeyh Ahmet' in suikast planları, devlet işlerinde tecrübe sahibi olan Hüseyin Daim Paşa ve Cafer Dem Paşa'yı endişeye sevk etti.⁵⁷

Suikast planı içinde tetikçi olarak sürekli Çerkeslerin kullanılmak istenmesi Çerkes Şuayib'i rahatsız etti. Kırım Harbi vesilesiyle Osmanlı topraklarına göç eden Çerkeslerin başına bu hadiseden dolayı bir zarar gelme ihtimali, Çerkes Şuayib dâhil Çerkes kökenli Hüseyin Daim Paşa'yı da kaygılandırmaktaydı.⁵⁸

⁵⁵ "Ahmet Efendi ve Rasim efendi Çerkeslerden biraz adam tedarik ettin mi diye sordular ve dahi o katip Arif bey Çerkesler cesur olurlar biz ne kadar olsa İstanbul adamınız bize Çerkeslerden biraz adam tedarik eyle diye söyledi bende bu işe? herkes icabına gelmez buradaki adamlara emniyet edemiyorum emniyet edecek adamlarım Trabzon'a gitmişler bugünlerde İstanbul'a gelecekler ben onlardan tedarik ederim dedim.." (BOA,No:18, Çerkes Veli Ahmet, s.2a)

⁵⁶ "Bazı geceleri (6 nokta) Tophane' ye gidiyor olvakit muahidleri toplarız ve yolunu bekleriz birden bire hücum edip Serasker Paşa ile (6 nokta) yı telef ederiz ve yahut alıp götürerek biz (6 nokta) istemiyoruz diye dava ederek ve onun üzerine Ahmet efendi (6 nokta) tekrarlayıp mutlak telef ederiz diye söyledi." (BOA, No:25, Çerkes Şuayib, s.2b-3a); "Tophane' ye (6 nokta) ikinci vakitleri geldiğinde ve yahut Kabataş önlerinde ve yahut Hacı Hüseyin bağında bu Çerkesler ve gerek sair fedailer (6 nokta) silah ile arabayı basıp ve telef ederek..." (BOA, No:6 Müftü Bekir, s.12b)

⁵⁷ "Olvakit Cafer Paşa ve Hüseyin Paşa (6 nokta) bunu böyle aşikâre öldürmek olmaz millete fena ederiz sonra düvel-i ecnebiye ayağa kalkar ve şimdiki olan azıcık dinimizi ve gerek şeriatımızı bütün bütün kaldırurlar ümmeti- Muhammet' e yazık etmiş oluruz diye söylediler ve dönüp ikisi birden buna bir hud'a lazımdır. Bir tertip edelim bu işi yapanı kimse bilmesin. Onun üzerine bir kaç adam bulalım sen de Çerkeslerden bir kaç adam bul Cafer Paşa dahi Arnavut'tan bir kaç adam bulsun (6 nokta) ya Hacı Hüseyin bağına ve yahut Kâğıthane' ye veya Cuma selamlığına onlara bilinmez derecede Frenk elbisesi giydirip (6 nokta) üzerine hücum ederek işini bitirmeli..." (No:25, Çerkes Şuayib, 3a)

⁵⁸ "Olvakit ben bizim Çerkes milleti bahusus bugünlerde düşman elinden kurtulup devlete iltica ediyor ve buradan dahi onların haklarında pek riayet oluyor sonra bu devlet onları

Hüseyin Daim Paşa ile Çerkes Şuayib'in endişeleri neticesinde, suikast için salt olarak Çerkeslerden kurulu bir fedai grubuna razı gelinmedi. Bunun üzerine Çerkeslerin haricinde Türk ve Arnavutlardan oluşan bir grubun da suikaste hazır edilmesi kararlaştırıldı ve Cafer Dem Paşa adam tedarik etmek için çalışmalara başladı.⁵⁹

Sultan Abdülmecid'e yapılacak olan suikastın gerçekleşmesi halinde, Hüseyin Daim Paşa'nın kaleme aldırıldığı bir takım tedbirler mevcuttu. Bu tedbirlere göre; köprüler tutulacak, vapurlara kimsenin binmemesi sağlanacak, ulaşım kesilecek, telgraf telleri kopartılacaktır.⁶⁰ Şeyh Ahmet ise suikast günü cemiyet üyelerinin haberleşebilmesi için de bir takım tedbirler düşünmüştü. Buna göre; suikastın meydana geleceği gece boğazda bir maytap yakılması ile irtibat sağlanacak ve minarelere cemiyet üyelerinden birer kişi koyularak gözetlemeler yapılacaktı. Cemiyet üyeleri, denizde yakılan maytabı gördükleri anda hem Üsküdar ve Kuleli taraflarında hem de Avrupa yakasında harekete geçerek emellerini gerçekleştirmiş olacaktı.⁶¹

Şeyh Ahmet ve lider kadronun yaptığı bu planlar Hüseyin Daim Paşa'nın Rumeli'ye gitmesi ile ertelendi. Hatta bir ara Şeyh Ahmet umudunu kaybedip o sıralarda Kafkaslarda Rus ordularıyla savaşan Şeyh Şamil'in yanına gitmeyi tasarladı ise de bu fikrinden vazgeçerek çalışmalarına devam etti.⁶² Fakat daha ileriki zamanlarda cezasının affedildiği 1862 yılından sonra bir şekilde Kafkasya'ya gitme teşebbüsleri olmuştu.⁶³ Hadiseye dönecek olursak Şeyh Ahmet İstanbul'da

buradan bütün bütün kovar ise yazık ederiz. Vakıa bizim canımızı feda edersek de onlara zararımız dokunur dedim. Olvakit Hüseyin Paşa benim dahi milletimdir nasıl senin milletin ise benim dahi senin gibidir. Sen nasıl acırsan ben de öyle acırım dedi..."(No:25 Çerkes Şuayib, 3a)

⁵⁹ *"Olvakit ben de dedim ki Türk'ten ve Arnavut'tan biraz adam bulun ben de bir kaç Çerkes bulurum ve Çerkeslere (7 nokta) vurdurmam Halife-i ru-yi zemindir onun ekmeğini yiyoruz ancak (7 nokta) diri tutmak ve nereye götürmek dilerseniz oraya tutup götürürüz eğerçi meramınız mutlaka (7 nokta) öldürmek ise sizin adamlarınız etsinler dedim. Ancak biz (7 nokta) onun yanında olan adamları vurabiliriz dedim olvakit Hüseyin Paşa dahi (6 nokta) onu Çerkeslerin vurmasına ben de razı değilim ancak Türk'ten ve Arnavut'tan iş vuracak bulsunlar dedi..."(No:25, Çerkes Şuayib, s. 3a)*

⁶⁰ No:4, Arif Bey, s. 4b

⁶¹ No:4, Arif Bey, s. 5a

⁶² *"Olvakit bana burada gayret eden yoktur seninle buradan ya Çerkese ya Şeyh Şamil' le gidelim..." (BOA,No:25, Çerkes Şuayib, s. 3b)*

⁶³ Muharrem Varol, "Kahramanlıktan Kalebendliğe: Kuleli Vak'asının Baş Akörü Süleymaniyeli Şeyh Ahmed'e Dair Bilinmeyenler", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 2015, S.35, s.118

kalarak cemiyet üyelerine, ne olursa olsun yolundan geri dönmeyeceğini beyan etti.⁶⁴Hüseyin Paşa'nın gitmesi, Şeyh Ahmet'in bir aralık bocalaması cemiyet üyelerinde de kafa karışlığına sebep oldu. O sıralarda Çerkes Şuayib, yakından tanıdığı bazı Çerkeslere durumu açarak bir şekilde akıl aldı ve kendisi de bu suikast işinden soğudu, fakat yeminli bir üye olması nedeniyle görüşmelere devam etti.⁶⁵

Hüseyin Daim Paşa'nın gitmesinden sonra devlet nezdinde büyük rütbeli simalar cemiyete üye edilmeye çalışıldı. Bu iş özellikle Arif Bey ilgilendi. Arif Bey, Hüseyin Paşa'nın yokluğunu doldurmak adına boğaz mirlivalarından Hasan Paşa'yı cemiyet hakkında bilgilendirdi ve aralarına katılması için ikna etmeye çalıştı. Bu durumu Şeyh Ahmet ile konuşan Arif Bey, Hasan Paşa ile Şeyh Ahmet, Cafer Dem Paşa ve Rasim Bey arasında bir görüşme ayarladı. Muhalefetin lider kadrosu uzunca bir süre Hasan Paşa'yı beklemesine rağmen Hasan Paşa'nın gelmemesi üzerine görüşmeden dağıldı. Şeyh Ahmet ise bu durumdan şüphelenerek Arif Bey'e *"ne için bana getirip yemin ettirmeden sırrı ona faş eyledin"* diyerek endişesini dile getirmekteydi. Arif Bey ise Hasan Paşa'dan emindir. Süleymaniye'li Hasan Bey'e, Mirliva Hasan Paşa'nın cemiyete dahil olduğunu kendinden çok emin şekilde iletir.⁶⁶ Arif Bey'in Hasan Paşa için bu denli emin olmasına rağmen Şeyh Ahmet'in endişeleri haklı çıkacaktı. 16 Safer 1276 Çarşamba günü (14 Eylül 1859) Şeyh Ahmet ve bir takım cemiyet üyesi Tophane'de bulunan Kılıç Ali Paşa Camii'nde, Hasan Paşa'yı beklemektedirler. Fakat gelen Hasan Paşa yerine devletin kolluk kuvvetleridir. Fiili olarak 1859 yılının Mayıs ayında Hüseyin Daim Paşa'nın konağında başlayan Kuleli muhalefet süreci beş ay sonra Eylül 1859' da, Tophane'de Kılıç Ali Paşa Camii'nde cemiyete katılmak için başvuran Hasan Paşa'nın ihbarı sonucu bir baskın ile nihayet buldu.

7.Şehzade Abdülaziz Cemiyet'ten Haberdar Mıydı?

Saltanatın ilk yıllarında Sultan Abdülmecid, kardeşi Abdülaziz ile iyi ilişkiler içindeydi. Fakat Abdülaziz yaş itibariyle büyüdükçe, Sultan Abdülmecid'in gözüne çarpmaya ve dikkatini bir şekilde üzerine çekmeye başladı.⁶⁷ Hatta bir

⁶⁴BOA, No:4, Arif Bey, s. 4

⁶⁵ *"Bugün dünya ise yarın ahirettir onların hakkını istemem onlar bana ikisi de cevap verdiler ki sen deli misin veyahut divane misin senin baban okur yazar ulemadan adam ve siz familyaca devlet sayesinde geçinerek bugünkü gün devlete misafiriniz. Böyle adamlar ile böyle iş olmaz. Sen çocuksun daha bilmezsin sonra bu işin neticesi öyle bir fena olur ki sana yazık olduğundan başka çoluk çocuğuna ve babana da yazık olur. Padişahın ne kabahati vardır size ve gerek çoluk çocuğuna mı bu kadar ekmek yedirdiğinden mi bu işe karışyorsun dediler..."* (BOA, No:25, Çerkes Şuayib, s. 5a)

⁶⁶ *"Bir gün ben çarşıya giderdim Arif bey tesadüf ederek çenemden tuttu Hüseyin Paşa' yı başıma kakardınız işte size müşirandan bir zat bulup dahil ettim"* (BOA, No:9, Hasan Bey, s. 19b)

⁶⁷ Cevdet Paşa, *Maruzat*, İstanbul 1980, s. 26

aralık Sultan ile Veliht şehzade arasında ipler kopma noktasına geldi.⁶⁸ Kuleli hadisesi cereyan ettiği dönemlerde Abdülmecid ile Abdülaziz' in arasının soğuk olduğu aşıkardır.

Muhalif cemiyet üyelerinin ifadelerine göre Abdülaziz oluşan örgütten haberdardı yada haberdar edilecekti.⁶⁹ Kuleli muhalefetinin cemiyet içi toplantılarındaki konuşmalarda; Abdülmecid'e karşı yapılacak suikast teşebbüsü başarılı olduğu takdirde, Veliht'a nasıl haber verileceğinden sonrasında nelerin yapılacağına kadar detaylı planlar da yapılmaktaydı.⁷⁰ Cemiyetin bir toplantısı esnasında konu Abdülmecid'e yapılacak suikast teşebbüsünün Çerkesler tarafından icra edilmesi hususuna gelince, Çerkeslerin başı olarak Şuayib' in suikast tertibinde Çerkeslerin kullanılmasına karşı çıkmaktaydı. Şeyh Ahmet ise açık bir şekilde "Abdülaziz de bizimle beraber" diyerek şehzadenin adını verip Şuayib'i ikna etmeye çalışmaktaydı.⁷¹ Nitekim Şeyh Ahmet, Abdülaziz' in kendileri ile beraber olduğu iddiasını, her ortamda dile getirmekteydi.⁷²

Muhaliflerin istintaklarında veliaht şehzadenin ismi sıklıkla vurgulanmaktadır. Abdülaziz ise tahta oturduktan sonraki süreçte cemiyet üyelerine karşı tutumu ile iş birliği hususundaki kuşkuları üzerine çekmektedir. Bu tutumlardan birisi Sultan Abdülmecid'in vefatının ardından Abdülaziz'in tahta geçerek Eylül 1861'de Kuleli mahkûmlarını affetmesidir. Bir diğer tutum ise Kuleli yargılaması sonucu aldığı müebbet cezanın yanı sıra askerlik vazifesine de

⁶⁸ "Zat-ı şahane keşf- raz ederek: Paşa ben Efendi'den sıkılır oldum, dedikte Mehmet Ali Paşa:Efendim başmabeynci çabuk ü çevik bir bendenizdir. Benim dahi mu'temed ademim vardır. Anlara tebdil-i câme ettiririz. Efendi gece çiftlikten gelirken kurşun ile vururlar, deyince zat-ı şahane:Olur mu ya, dedikte dahi: evet olur ne var, deyu tesçi etmiş ise de, zat-ı şahane bundan ürküp:Hele bakayım, düşüneyim, deyu buyurmuş" Cevdet Paşa, a.g.e, s.27

⁶⁹ "Böyle bir şey vardır Şeriati icra edeceğim dedi ve bende dört beş bin kadar adam vardır(5 nokta)kaldırıp (4 nokta) cülus ettiririz (4 nokta) haberi yoksa da olacaktır dedi ve Hüseyin Paşa' ya gittim ve hoca Ahmet efendi burada bir şey söylemiş haberin var mı dedim. Vardır bakalım nasıl olacak dedi (4 nokta) haberi olup olmadığını sual ettim ismini zikretme haberi yoktur dedi" (BOA,No:9, Hasan Bey, s. 19b)

⁷⁰ "Olvakit Tophane'de deniz üzerinde bir maytap yakıp maytabın işaretleriyle(5 nokta) işi anlayarak Tophane' ye gelip orada mevcut bulunup biy'at edip oradan Topkapı sarayına teşrif edip ferdası gün Eyüp Sultan'a teşrif edip" (BOA,No:6,Müftü Bekir, s. 12b)

⁷¹ "Ahmet efendi söyledi ki bu işi (5 nokta) yapan ve yaptıran (5 nokta) odur dedi. Çerkesleri kovmaz bunda daha ziyade itibar eder" "birisi evvela (5 nokta) meğer o imiş bu işi yaptıran bizim elimize bir senet verip..." (BOA, No:25,Çerkes Şuayib, s. 3a)

⁷² "Zaten(7 nokta) o dahi bizimle olup Hüseyin Paşa' nın konağına tarafından bir şey gelecek diye söyledi" (BOA,No:5 Rasim Bey, s. 3b)

son verilen Hüseyin Daim Paşa yine Abdülaziz devrinde rütbelerini geri almasıdır.⁷³ Hüseyin Daim Paşa sonrasında ise Dar-ı Şura azalığına getirilmiştir.⁷⁴

Mevcut istintak metninin değerlendirilmesi ve Abdülaziz'in tahta geçtikten sonra muhalif üyelere karşı tutumu, cemiyet ile Abdülaziz'in arasında bir bağlantı olabileceğine dair kuvvetli amillerdir. Nitekim bir şehzadenin tahttaki Sultan'a karşı muhalif hareketleri destekleme eylemi rastlanmadık olay değildir. Kaldı ki Abdülaziz'in hükümdarlığı sırasında muhalif olarak vücuda gelmiş olan Yeni Osmanlılar hareketinin liderlerinden Namık Kemal de şehzade Murad'tan yardım ve destek görmekteydi.⁷⁵ Fakat Şeyh Ahmet cemiyet üyelerini pozitif yönde etkilemek için "Abdülaziz" ismiyle kendince bir politika da geliştirmiş olabilir. Bu ihtimali de göz ardı edemeyiz. Açıkçası eldeki vesikalar ile Abdülaziz ve cemiyet bağlantısı kurulabilmekteyken bu durum aynı zamanda laf ü güzaf da olabilir. Bu konu için hakikat sanırız tarihin derinliklerinde saklı kalacaktır.

8.Kuleli Muhalefetinin Siyasi Karakteri

Kuleli Vak'ası 1859 tarihinde meydana geldikten sonra hadisenin siyasi karakteri üzerine çok yönlü tartışmalar yapılmıştır. Bu tartışmalar içinde Engelhardt'dan Vambery'e, Yusuf Akçura'dan Şerif Mardin'e kadar bir çok müellif görüşünü belirtmiştir.⁷⁶ Müellifler, mevcut olayın siyasi amacı üzerine "ilerici-gerici" atıflarında bulunarak izah yolunu seçmişlerdir. Uluğ İğdemir konu üzerine o güne kadarki tek monografik çalışmayı yaparak, mesele üzerindeki "ilerici-gerici" tartışmalarına nokta koymak istemiştir. Nihayetinde İğdemir çalışmasını sonlandırırken; "*Şimdiye kadar yanlış olarak Osmanlı tarihine meşrutiyet ve hürriyet istihdaf eden ilk inkılâp hareketi addedilen Kuleli vak'asının-elimize başka bir vesika*⁷⁷ geçinceye kadar- ileri bir hareket olmaktan ziyade o zaman bilhassa hıristiyanlar lehine yapılan bazı islahatı hazmedemeyenlerin, belki de Abdülmecid'

⁷³ Mehmet Süreyya, *a.g.e.*, C,4, s. 699

⁷⁴ BOA, İ.DH, 529/36665

⁷⁵ Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler*, İstanbul 1945, s. 11

⁷⁶ Edouard Philippe Engelhardt, *Türkiye ve Tanzimat*, İstanbul 1328, s. 140; Abdurrahman Şeref, *Tarih Söyleşileri*, İstanbul 1980, s. 133; Yusuf Akçura, *Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi*, Ankara 1933, s. 51; Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul 2007, s.113-114; Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2007, s. 284; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2003, s. 272; Y. A. Pedrosyan, "1859 Kuleli Vakası'nın Karakterine ve Bunun Türkiye Tarihindeki Yeri Dair" *Bellekten*, C 39, S 129-130, Ankara 1969; Nicolae Yorga, *Osmanlı Tarihi*, C 5, İstanbul 2005, s. 431; Mahmut Celalettin Paşa, *Mir'at-i Hakikat*, C.1, İstanbul 1983, s. 35; Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 2004, s. 150

⁷⁷ Uluğ İğdemir' in Kuleli Vak'ası Hakkında Bir Araştırma isimli eserini kaleme alırken Vak'a üzerine bir takım arşiv vesikalar kullanmıştır. Bu vesikalar Mühimme-i Mektum Defteri' nde bulunan Kuleli mahkûmlarına ait suç ve hükümlerinin mazbatalarıdır.

in israfından mütevellit hoşnutsuzluklardan cesaret alarak, surf Abdülmecid' in şahsını istihdaf eden bir hareketi olduğunu kabul etmek icap etmektedir." satırları ile görüşünü belirtiyordu. Uluğ İğdemir -muhaliflerin istintaklarını görmemesine rağmen- bu ifade ile Kuleli hareketinin siyasi karakterini değerlendirmiştir. Nitekim cemiyet lideri Şeyh Ahmet'in ifade ettiği "*Muradımız icra-i şariat ve Tanzimat' ın def'i idi*"⁷⁸ sözü de Kuleli hareketinin şiarını ortaya koymaktadır. Muhalif cemiyetin lideri Şeyh Ahmet'in bu söylemi Uluğ İğdemir in "*surf Abdülmecid'in şahsını istihdaf eden*" yargısı hariç olmak üzere Kuleli Vak'ası üzerinde vardığı kanaati -İğdemir'in de belirttiği üzere bir başka vesika elimize geçinceye kadar- haklı çıkartmaktadır.

Muhalif hareket içinde Şeyh Ahmet'in vücuda getirdiği cemiyetin genel çizgisi dışına çıkabilecek bazı profiller de vardır. Bunlardan birisi Cemiyet'in çekirdek kadrosunda bulunan simalardan biri olan Arif beydir. İstintaklardan anladığımız kadarıyla Arif Bey, araştırmaya meraklı entelektüel bir kişiliktir. Dönem itibari ile Avrupa görmüş arkadaşlara da sahiptir. Bunlardan birisi de Tanzimat devrinin edebiyat alanındaki ünlü şahsiyetlerinden olan Şinasi'dir. Şinasi ile Arif Bey'in arkadaşlığına Şeyh Ahmet'te vakıftır.⁷⁹ Ayrıca Şinasi'nin Kuleli hareketine mensup kişiler arasında tanıdığı tek şahıs Arif Bey değildir. Belki de Arif Bey' den daha samimi olarak tanıdığı bir kişi de cemiyetin önemli simalarından olan Müftü Bekir'dir.⁸⁰ Arif Bey gerek Şinasi gerekse daha başka Avrupa görmüş şahıslarla olan arkadaşlığı onun entelektüel kimliğinin gelişmesine de katkı sağlamıştır. Bu entelektüel kimliği dolayısıyla bazı risaleler de kaleme almıştır. Vak'a'nın karakterini tahlil etmeye çalışırken pek tabii bu hususu da göz ardı edilmemelidir.

A.Arif Bey' in Risaleleri

Arif Bey' in istintakından anlaşıldığı üzere kendisi üç ayrı risale kaleme almıştır. Bunlardan birincisi Hüseyin Daim Paşa'nın fikri ve yazdırmasıyla ortaya çıkan risaledir. Bu risalenin içeriği ise sefaretlere, patrikhaneye ve ahaliye dağıtılacak olan beyanatlardır. İkinci risale ise Arif Bey'in kendi hazırladığı 1269-1272 seneleri arasında haftalık neşrolunan ceridelerden toplanan bazı tuhaf fıkralar ile muharebelere dair bir risaledir. Arif Bey bu risalenin muharebeye dair yerlerini Hüseyin Daim Paşa'dan okumasını istemiştir. Hüseyin Daim Paşa ise Arif Bey'in yazmış olduğu bu tarih kitabını doğrulamaktadır. Arif Bey'in kendi ifadesine göre Hüseyin Paşa'nın kitap ile ilgili bazı kısımları değiştirme planları yapması üzerine

⁷⁸ BOA, No:1, Şeyh Ahmet, s. 3a

⁷⁹ BOA, No:22, Şeyh Feyzullah, s. 10b

⁸⁰ Ziyad Ebuzziya, *Şinasi*, İstanbul 1997, s. 162;Burak Onaran, *a.g.m.*, s.26

kitabını geri almış ve yakmıştır.⁸¹ Esas risale ise Arif Bey' in yazmış olduğu üçüncü risaledir. Bu risale ile ilgili elimizde Müftü Bekir'in istintakında verdiği bilgiler bulunmaktadır. Bekir Efendi, Arif beyin yazmış olduğu risaleyi "*bu işin nizamatına dair olup*" diyerek açıklamaktadır.⁸² Buna ek olarak risalenin içeriğinde; on ikiden fazla müşir olmaması, zabıta lağvolup yerine asker koymak, bazı yerlere ferik istihdam olunması, fazla masrafların kesilmesi, sefer olmadığı dönemlerde asker tayin olunmaması, İstanbul'da bulunduğu sürece ücret ödenmesi gibi birtakım tedbirlerin olduğundan bahsetmektedir.⁸³ Arif Bey ise mevcut risaleyi kabul etmektedir, fakat istintakında bu kitabı beğenmediği için yaktığını söylemektedir.⁸⁴

Arif Bey' in kaleme aldığı söz konusu olan üçüncü risale birtakım reformist planlar barındırmaktadır. Burada önemli sorulardan biri, muhalif cemiyet bahsi geçen reformist talepler uğruna mı kurulduğudur. Mahkumların istintakları tetkik edildiği taktirde -Müftü Bekir' in ifadesine rağmen- bu taleplerin Arif Bey' in kişisel görüşleri olduğu anlaşılmaktadır. Şeyh Ahmet'in cemiyet lideri olarak reformist bir yaklaşım içinde bulunduğunu söylemek mümkün görülmemektedir.⁸⁵ Arif Bey'i, muhalif harekete reformist bir kimlik kazandırmaya çalışmaktan ziyade araştırmaya meraklı bir kişilik olarak imkanı dahilinde Avrupa'daki Devlet yapılanmaları hakkında bilgi toplamaya ve kaydetmeye özen gösteren bir şahıs olarak ele almak daha sağlıklı olacaktır.

SONUÇ

Kuleli Vak'asını anlayabilme, cemiyet üyelerinin portresini çizebilme ve bu yapılanmanın nasıl teşekkül ettiğini kavrayabilme adına mahkumların istintakları, bizler için şüphesiz büyük önem arz etmektedir. Hadise hakkında bizlere en ayrıntılı bilgileri verip, tarihi olaydaki muallakta kalan kısımların aydınlatılmasında yardımcı olmaktadır. Son döneme kadar konu hakkında elde edebildiğimiz somut bilgiler, dönem yönetiminin gazetelere vermiş olduğu beyanatlar ve tutukluların halka kapalı icra edilen mahkemelerinin sonuç

⁸¹ BOA, No:4, Arif Bey, s. 6b

⁸² BOA, No:6, Müftü Bekir, s.11a

⁸³ BOA, No:6, Müftü Bekir, s.11a

⁸⁴ BOA, No:4, Arif Bey, 7a

⁸⁵ "*Bunlara benim talimim din-i Muhammet meydana çıksın ve şariat-ı Ahmediyye icra olsun, onlar dahi benim bu ifademe razı olarak bizim dahi bu yolda canımız feda olsun dediler ve bunları muahede altına koymak ve yedlerinden senet almak keyfiyeti aherine işa ettirmemekten murad-ı sair henüz muahedeye dahil olmayan ulema ve asker ve esnaf yani millet-i İslam şu muahedeye dahil olup cemaatimiz kuvvet buluncaya kadar ve fiiliyata teşebbüs edinceye deyin aherden kimseye işa etmemektir. Bizim asıl muradımız ulemayı dahil etmektir. Çünkü bu iş din bahsi idi. Hasılı İslam olanın üzerine farizan idi.*" (BOA,No:1, Şeyh Ahmet, s. 5a-b)

mazbatalarından ibaretti. İstintaklar, Kuleli Vakası ile bizlerin arasındaki perdeyi aralamış, hadisenin mahremine de göz atmamızı sağlamıştır.

Kuleli Vakasını kavrayabilmek için 19. yüzyıl Osmanlı siyasi tarihine vakıf olmak gerekmektedir. Bilhassa yüzyılın ikinci çeyreğinde başlayan merkezi otoriteyi kuvvetlendirme ve yenilik teşebbüsleri, Yeniçeri Ocağı'nın lağvedilmesi (1826), Tanzimat Fermanı'nın ilanı (1839) ve nihayet Islahat Fermanı'nın ilanı (1856) ülke içinde yaşayan bazı kesimleri rahatsız etmiştir. Özellikle Islahat Fermanı'nın ilanı Cevdet Paşa'nın da yazdığı gibi belli bir kesim üzerinde "*Ehl-i İslâm'a bu bir ağlayacak ve matem edecek gün*" olarak görülmüştür. Kuşkusuz fermanın ilanına "*ağlayacak ve matem edecek*" kişilerden birisi de Kuleli hareketinin lideri Şeyh Ahmet'ti. Fakat Şeyh Ahmet, sadece ağlayıp matem tutma yolunu seçmeyecektir. O, Tanzimat döneminin -gayesi uğruna "*Sultana*" dahi silah doğrultmaktan çekinmeyecek olan- ilk örgütlü muhalefetini vücuda getirecekti. Kurduğu cemiyet *İcra-i Şeriat ve Tanzimat'ın def'i* adına harekete geçecek, bu yolda hayatını kaybedenler de "*din uğruna feda-i can edip şehit olacak*"⁸⁶ idi. Elde ettiğimiz tüm verilerden sonra Kuleli Vak'ası dediğimiz hadise için, Tanzimat dönemi getirilerinin ülkedeki dindar gelenekçi kesimin üzerinde yarattığı memnuniyetsizliğin bir karşı tepkisi olarak tezahür etmiş olduğunu daha rahat şekilde söyleyebiliriz.

Tüm bunların dışında Kuleli Vakası' nı özel kılan hususlardan birisi de Şeyh Ahmet'in meydana getirdiği bu muhalif örgütün, Türkiye'de siyasi partilerin ilki olarak görülmesidir. Gerçekte ise Şeyh Ahmet'in bu örgütü, demokratik sınırlar çerçevesinde taleplerde bulunan bir yapılanma değildi. Şeyh Ahmet' in bu organizasyonunu demokratik talepler doğrultusunda kurulan bir siyasi parti görmekten ziyade iktidarı -kendi amaçları doğrultusunda- değiştirmeye yönelik bir Cunta oluşumu olarak görmek daha makul olacaktır.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi
- İrade-Dahiliye (İ.DH); 529/36665; 445-1/29437
Sürelî Yayınlar
- Tercüman-ı Ahval, 10 Rebiülevvel 1278, S. 79
- Ceride-i Havadis, 24 Safer 1276, S. 953
Telif ve Tetkik Eserler
- Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir*, 13-20, haz. Cevdet Baysun, Ankara 1991
- Ahmet Cevdet Paşa, *Ma'ruzat*, haz. Yusuf Halaçoğlu, İstanbul 1980
- Akçura, Yusuf, *Zamanımız Avrupa Siyasi Tarihi*, Ankara 1933
- Berkes, Niyazi, *Türkiye' de Çağdaşlaşma*, İstanbul 2003

⁸⁶ BOA, No:25, Çerkes Şuayib, s.2b

- Danişmend, İsmail Hami, *İzanlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C, 4, İstanbul 1974
- Davison, Roderic, *Osmanlı İmparatorluğunda Reform, 1856-1876*, İstanbul 2005
- Düzen, Cem, *Kuleli Vak'ası*, TÜ. SBE. yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Edirne 2015
- Ebuzziya, Ziyad, *Şinasi*, haz. Hüseyin Çelik, İstanbul 1997
- Engelhardt, Edouard Philippe, *Türkiye ve Tanzimat*, çev. Ali Reşad, İstanbul 1328
- İğdemir, Uluğ, *Kuleli Vakası Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 2009
- Jorga, Nicolae, *Osmanlı Tarihi*, C.5, çev. Kemal Beydilli-Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005
- Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jöntürkler*, İstanbul 1945
- Lewis, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Ankara 2004
- Mahmut Celalettin Paşa, *Mir'at-i Hakikat*, haz. İsmet Miroğlu, C.1, İstanbul 1983
- Mardin, Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul 2007
- Mardin, Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, İstanbul 2007
- Onaran, Burak, "Kuleli Vakası Hakkında Başka Bir Araştırma" Tarih ve Toplum
Yeni Yaklaşımlar, S.5, Bahar 2007
- Pedrosyan, Y.A, "1859 Kuleli Vakasının Karakterine ve Bunun Türkiye'deki Yeri", Belleten, C.33, S. 129-130, Ankara 1969
- Riedler, Florian, *Osmanlı İmparatorluğu' unda Muhalefet ve Meşruiyet*, İstanbul 2012
- Süreyya, Mehmet, *Sicill-i Osmani*, C 2, İstanbul 1996
- Şeref, Abdurrahman, *Tarih Söyleşileri*, İstanbul 1980
- Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler 1859-195*, İstanbul 1995
- Türkgeldi, Ali Fuat, *Mesail-i Mühimme-i Siyasiyye*, C, 1, Ankara 1987
- Vambery, Arminius, *His Life and Adventures Written By Himself*, London 1889
- Varol, Muharrem, "Kahramanlıktan Kalebendliğe: Kuleli Vak'asının Baş Aktörü Süleymaniyeli Şeyh Ahmed'e Dair Bilinmeyenler", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S. 35, 2015